

Odpowiedzialność członków organów spółek kapitałowych wobec spółki – wybrane zagadnienia

Liability of members of boards of directors to a company – selected issues

Konrad Węgliński, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie

Typ artykułu: przeglądowy.

Źródło finansowania badań i artykułu: środki własne Autora.

Cytowanie: Węgliński K., (2017) *Odpowiedzialność członków organów spółek kapitałowych wobec spółki – wybrane zagadnienia*, „Rynek-Spoteczeństwo-Kultura” nr specjalny (26)/2017, s. 15-20, <https://kwartalnikrsk.pl/Artykuly/RSK-Specjalny-2017/RSK-Specjalny-2017-Wegliniski-odpowiedzialnosc-czlonkow-organow-spolek-kapitalowych.pdf>

STRESZCZENIE

Zasady ponoszenia przez piastunów organów spółek kapitałowych odpowiedzialności wobec spółki stanowią istotny element ładu korporacyjnego w polskim i w zagranicznych systemach prawnych. Zgodnie z artykułami 293 i 483 Kodeksu Spółek Handlowych, członek organu spółki kapitałowej może zostać pociągnięty do cywilnoprawnej odpowiedzialności wobec spółki, jeżeli wskutek zawinionego działania lub zaniechania sprzecznego z prawem lub postanowieniami umowy (statutu) spółki w majątku spółki powstała szkoda, zaś pomiędzy szkodą a działaniem lub zaniechaniem piastuna istnieje związek przyczynowy. Innym przypadkiem odpowiedzialności członków organów spółek kapitałowych wobec spółki jest przewidziana w artykułach 198 oraz 350 k.s.h. sytuacja bezprawnego pobrania z majątku spółki. Celem artykułu jest przedstawienie wybranych zagadnień związanych z zasadami ponoszenia odpowiedzialności cywilnoprawnej piastunów organów spółek kapitałowych wobec spółki.

Słowa kluczowe: prawo spółek, odpowiedzialność, członek organu spółki.

Rules governing the issue of responsibility of members of boards of directors to a company constitute an important element of corporate governance in Polish and foreign legal systems. According to articles 293 and 483 of the Code of Commercial Companies, a member of a board of directors of company may be held liable to the company if due to the culpable act or omission contrary to the law or provisions of the company's articles of association damage occurred in the company's assets, and damage between the damage and the act or omission of the company there is a causal relationship. Another case of liability of members of companies' governing bodies towards a company is provided for in articles 198 and 350 of the Code of Commercial Companies, the situation of unlawful collection from the company's assets. The aim of this paper is to provide an insight into selected issues concerning principles of civil liability of members of boards of directors to a company.

Keywords: corporate law, liability, member of company's board of directors.

ABSTRACT

Wstęp

Zasady ponoszenia przez piastunów organów spółek kapitałowych odpowiedzialności wobec spółki stanowią istotny element ładu korporacyjnego w polskim i w zagranicznych systemach prawnych. Część pierwsza niniejszego artykułu opisuje zasady ponoszenia odpowiedzialności przez piastunów organów spółek kapitałowych na gruncie artykułów 293 oraz 483 Kodeksu Spółek Handlowych (dalej k.s.h.). W pierwszej kolejności określony zostaje zakres podmiotowy odpowiedzialności wynikający z przywołanych regulacji. Następnie analizie poddane są przesłanki odpowiedzialności na gruncie artykułów 293 i 483 k.s.h. Co do zasady, członek organu spółki kapitałowej może zostać pociągnięty do cywilnoprawnej odpowiedzialności wobec spółki, jeżeli wskutek zawinionego działania lub zaniechania sprzecznego z prawem lub postanowieniami umowy (statutu) spółki w majątku spółki powstała szkoda, zaś pomiędzy szkodą a działaniem lub zaniechaniem piastuna istnieje związek przyczynowy. W tej części zostaną przytoczone wypowiedzi komentatorów oraz orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, z których wynika odmienna interpretacja przesłanki bezprawności. Zostaną także przedstawione odmienne poglądy w kontekście oceny charakteru prawnego miernika staranności ujętego w artykule 293 § 2 oraz artykule 483 § 2 k.s.h. W części trzeciej przedstawione są wybrane szczególne przypadki odpowie-

dzialności członków organów spółek kapitałowych wobec spółki. Po pierwsze, omówione zostaną zasady odpowiedzialności w przypadku bezprawnego pobrania z majątku spółki na podstawie artykułu 198 oraz artykułu 350 k.s.h. Ostatnia część zawiera podsumowanie dotychczasowych rozważań.

Odpowiedzialność członków organów spółek kapitałowych na gruncie artykułów 293 i 483 Kodeksu Spółek Handlowych

Krąg podmiotów, które mogą ponosić odpowiedzialność odszkodowawczą wobec spółki kapitałowej został przez ustawodawcę uregulowany analogicznie w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjnej.

W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością podstawowe znaczenie ma artykuł 293 k.s.h., zgodnie z którym odpowiedzialność odszkodowawczą wobec spółki może ponosić członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidator. W piśmiennictwie wskazuje się, że wyżej przytoczona regulacja odnosi się do osób pełniących w spółce daną funkcję i z tego względu przewidziano dla nich wyjątkowy reżim odpowiedzialności (Piniór 2016). Prawnie irrelevantną jest natomiast okoliczność, czy dany członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub likwidator jest jednocześnie współnikiem danej spółki (Kidyba 2016).

Zgodnie natomiast z artykułem 483 k.s.h., krąg podmiotów, które mogą ponosić odpowiedzialność cywilnoprawną wobec spółki akcyjnej obejmuje członków zarządu, rady nadzorczej oraz likwidatorów, tj. „osoby skutecznie powołane w skład organu bądź ustanowione likwidatorem” (Opalski 2016). Tym samym, podobnie jak w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, zakres podmiotowy artykułu 483 k.s.h. jest wyznaczony precyzyjnie i zasadniczo nie budzi wątpliwości w doktrynie. W piśmiennictwie formułowany jest pogląd, że stosowanie ww. regulacji *per analogiam* do osób faktycznie piastujących daną funkcję, pomimo braku formalnej podstawy jej wykonywania, nie jest wykluczone (Opalski 2016).

Odmienne oceniana jest możliwość rozszerzenia odpowiedzialności na gruncie artykułu 293 i artykułu 483 k.s.h. na pełnomocników ustanowionych, a także prokurentów działających w imieniu spółki. Zgodnie z dominującym poglądem taką możliwość należy wykluczyć przede wszystkim z uwagi na niedopuszczalność stosowania wykładni rozszerzającej artykułu 293 i artykułu 483 k.s.h. (Szczurowski 2017). Ponadto podnosi się, że w takiej sytuacji pełnomocnik ponosiłby odpowiedzialność na zasadach ogólnych (Bilewska 2014), a jego mocodawcy, tj. pozostali członkowie zarządu, odpowiedzialiby na podstawie artykułu 293 lub artykułu 483 k.s.h. Na gruncie k.s.h. wyrażono natomiast odmienne stanowisko, że „odpowiedzialnym z tego przepisu będzie również pełnomocnik powołany przez zgromadzenie wspólników dla reprezentowania spółki w kontaktach z zarządem, przy czym jego odpowiedzialność zależeć przede wszystkim będzie od zakresu umocowania” (Giezek, Wnuk 1994). Kwestią dyskusyjną jest natomiast zaliczenie do kręgu adresatów artykułów 293 oraz 483 k.s.h. kuratora wyznaczonego przez sąd na podstawie artykułu 253 § 2 k.s.h. w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz artykułu 426 § 2 k.s.h. w przypadku spółki akcyjnej, tj. w sytuacji, gdy zarząd nie może działać za spółkę, a brak jest uchwały wspólników o ustanowieniu pełnomocnika (Szajkowski, Tarska 2014). Wziąwszy pod uwagę literalne brzmienie, jak również *ratio legis* komentowanych regulacji, wydaje się, że dopuszczenie możliwości rozszerzenia zakresu podmiotowego artykułu 293 i artykułu 483 k.s.h. na pełnomocników spółki jest nieuzasadnione. Słusznie bowiem wskazuje się, że pełnomocnicy nie są członkami organu spółki, zaś wyliczenie podmiotów, które mogą ponosić odpowiedzialność cywilnoprawną wobec spółki ma charakter wyczerpujący i nie jest możliwe rozszerzenie tego katalogu (Szczurowski 2017). Ponadto, A. Kidyba zwraca uwagę, że działania organów spółek kapitałowych „mają charakter trwałe i sens uregulowania artykułu 293 jest z takim charakterem związany” (Kidyba 2009), zaś działania podejmowane w imieniu spółki przez kuratora są „wyraźnie ukierunkowane i zasadniczo konsumują się po zrealizowaniu tylko jednej czynności” (Kidyba 2009). Należy także odrzucić możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności na gruncie artykułu 293 i artykułu 483 k.s.h. syndyka masy upadłości spółki (Litwińska-Werner 2007).

Nie budzi natomiast wątpliwości, że na gruncie artykułu 293 oraz artykułu 483 k.s.h. nie można pociągnąć do odpowiedzialności uczestników zgromadzenia wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, czy też walnego zgromadzenia w spółce akcyjnej (Opalski 2016). W postanowieniu z dnia 6 marca 2009 roku, sygn. akt II KK 283/08, Sąd Najwyższy wskazał *explicite*, że „na gruncie prawa handlowego odpowiedzialność odszkodo-

wawcza, niezależnie od podjętych decyzji w tonie spółki, skierowana może być tylko do członków zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidatorów za szkody wyrządzone spółce oraz do spółki jako takiej, jeżeli szkoda została wyrządzona jej działaniem osobom trzecim”.

Co do zasady członek organu spółki kapitałowej może zostać pociągnięty do cywilnoprawnej odpowiedzialności wobec spółki, jeżeli wskutek zawnionego działania lub zaniechania sprzecznego z prawem lub postanowieniami umowy (statutu) spółki w majątku spółki powstała szkoda, zaś pomiędzy szkodą a działaniem lub zaniechaniem piastuna istnieje związek przyczynowy.

Pierwszą przesłanką jest bezprawność działania lub zaniechania funkcjonariusza spółki, przez co należy rozumieć sprzeczność z prawem lub postanowieniami umowy (statutu) spółki kapitałowej. Wykładnia językowa artykułów 293 oraz 483 k.s.h. prowadzi do wniosku, że podstawą pociągnięcia członka organu spółki kapitałowej do odpowiedzialności może być zachowanie naruszające postanowienia umowy (statutu) spółki, nawet jeżeli nie doszło do naruszenia prawa (Szczurowski 2018). Tytułem przykładu należy wskazać przypadek przekroczenia kompetencji, czy też dokonanie czynności prawnej bez ustawowo wymaganej zgody innego organu (Szajkowski, Tarska 2014). Ponadto, zgodnie z utrwalonym poglądem dane zachowanie należy uznać za bezprawne, jeżeli narusza jakiegokolwiek przepis prawa, a nie jedynie przepisy k.s.h. (Popiółek 2008). Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 lutego 2006 roku, sygn. akt V CSK 128/05, wskazał natomiast, że „ustalenie bezprawności w rozumieniu artykułu 293 k.s.h. nie może ograniczać się jedynie do ogólnikowego stwierdzenia, że działanie lub zaniechanie było sprzeczne z prawem lub umową spółki, lecz powinno wskazywać – z przytoczeniem konkretnych przepisów prawa lub postanowień umowy – na czym polegała sprzeczność zachowania członka organu spółki z oznaczonym przepisem prawa lub postanowieniem umowy”. Analogiczne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 18 sierpnia 2011 roku, sygn. akt I ACa 54/11, który stwierdził ponadto, że „sprzeczność z prawem należy oceniać przez pryzmat artykułu 87 Konstytucji RP”.

W literaturze pojawia się pogląd odmienny, zgodnie z którym „inaczej niż w przepisie artykułu 292 k.s.h. nie mówi się tu (w artykułach 293 i 483 k.s.h. – przyp. autora) o zachowaniu sprzecznym z przepisem prawa, ale ogólnie z prawem. Oznacza to, iż powód w ewentualnym procesie zwolniony będzie od konieczności wskazania konkretnego przepisu naruszonego przez członka zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej czy likwidatora” (Szczurowski 2018). Zdaniem M. Romanowskiego, „koncepcja wąsko ujmowanej odpowiedzialności menedżerów godzi wprost w fundamenty prawa prywatnego i naturę funkcji członka zarządu”, zaś „prowadzona dyskusja nie tyle dowodzi słabości prawa, ile słabości w procesie wykładni prawa i oderwania go od celu i wartości” (Romanowski 2012). Polecznikami koncepcji szeroko pojmowanej odpowiedzialności funkcjonariuszy spółek kapitałowych są A. Opalski i K. Oplustil, którzy przyjmują, że odpowiedzialność na gruncie artykułu 293 k.s.h. ma charakter odpowiedzialności kontraktowej.

Odpowiedzialność odszkodowawcza na gruncie artykułu 293 oraz artykułu 483 k.s.h. co do zasady oparta jest na koncepcji winy. Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie na zasadność kontraktowego rozszerzenia odpowiedzialności funkcjonariusza spółki kapitałowej na

przypadki niezależne od winy (Siemiątkowski, Szczurowski 2015). Mając na uwadze treść artykułu 473 § 2 k.c. należy wskazać, że zastrzeżenie, iż piastun organu spółki kapitałowej nie będzie odpowiedzialny za umyślne wyrządzenie szkody spółce byłoby obarczone sankcją nieważności. Stopień winy jest natomiast prawnie irrelevantny w świetle komentowanych regulacji, bowiem członek organu spółki kapitałowej może zostać pociągnięty do odpowiedzialności odszkodowawczej wobec spółki, jeżeli jego zachowanie cechuje nawet najmniejszy stopień winy (Szczurowski 2018). Na gruncie komentowanych regulacji przesłanka winy objęta jest domniemaniem, analogicznie jak w przypadku artykułu 471 k.c., toteż członek zarządu może uniknąć odpowiedzialności, jeżeli wykaże, że w danej sytuacji nie ponosi winy. Słusznie wskazuje się w doktrynie, że odpowiedzialność piastuna organu spółki kapitałowej oceniana jest zgodnie z koncepcją winy indywidualnej, nie zaś winy zbiorowej organu, której członkiem jest dana osoba (Rodzynkiewicz 2014). Pogląd wyrażony przez M. Allerhanda, jakoby członek władzy spółki ponosił odpowiedzialność nawet jeżeli „nie brał udziału w czynności lub głosował przeciw dokonaniu pewnej czynności, gdyż jego rzeczą jest zapobiec działalności niekorzystnej dla spółki” (Allerhand 1935), należy uznać za nietrafiony. Wreszcie, co do zasady winę należy przypisać osobie wskazanej w artykule 293 § 1 oraz artykule 483 § 1 k.s.h., gdyż wina anonimowa nie byłaby wystarczająca, aby pociągnąć do odpowiedzialności cywilnoprawnej piastunów organów spółek kapitałowych (Siemiątkowski, Szczurowski 2015).

Ważkie znaczenie w kontekście odpowiedzialności funkcjonariuszy spółek kapitałowych ma miernik staranności ujęty w artykule 293 § 2 oraz artykule 483 § 2 k.s.h.. W doktrynie przyjmuje się, że ma on charakter zobiektywizowany i powinien być interpretowany jako wzór wykonywania funkcji piastuna organu spółki kapitałowej (Siemiątkowski, Szczurowski 2015). Ewentualna wina piastuna organu spółki kapitałowej jest powiązana z miernikiem staranności, lecz w tym sensie, że „opiera się ona na zarzucie wobec członka, iż staranności tak wymaganej w danych okolicznościach nie zachował” (Siemiątkowski, Szczurowski 2015). W ocenie M. Rodzynkiewicza, artykuł 293 § 2 k.s.h. nie zawiera podwyższonego miernika staranności w odniesieniu do należytej staranności, lecz przepis ten odnosi się do obowiązku „dołożenia staranności wynikającej z zawodowego charakteru działalności funkcjonariuszy spółki, nadal chodzi o miarę staranności należytej, tyle że odniesionej do określonej grupy zawodowej” (Rodzynkiewicz 2014).

W wyroku z dnia 17 sierpnia 1993 roku, sygn. akt III CRN 77/93, Sąd Najwyższy wskazał, że „należyta staranność dłużnika, określana przy uwzględnieniu zawodowego charakteru prowadzonej przez niego działalności gospodarczej (artykuł 355 § 2 k.c.), obejmuje także znajomość obowiązującego prawa oraz następstw z niego wynikających w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej”. Ponadto, w wyroku z dnia 24 marca 2015 roku, sygn. akt II UK 167/14, Sąd Najwyższy stwierdził, że na gruncie artykułu 293 § 2 k.s.h. należy członkowi zarządu spółki kapitałowej przypisać miarę podwyższonej staranności, zaś okoliczność nieznajomości stanu finansów spółki nie jest wystarczająca, aby wyłączyć jego odpowiedzialność.

W najnowszym orzecznictwie artykuł 293 § 2 interpretowany jest jako podwyższony miernik należytej staranności. Sad Apelacyjny w Rzeszowie w wyroku z dnia 10 maja 2017 roku, sygn. akt III AUa 852/16, stwierdził, że „z racji statusu członkowi zarządu spółki kapitałowej należy przypisać miarę podwyższonej staranności, co wyni-

ka jednoznacznie z artykułu 293 § 2 k.s.h. Brzmienie przywołanego przepisu upoważnia do twierdzenia, że nie wyłącza odpowiedzialności członka zarządu nieznajomość stanu finansów spółki, czy też subiektywna ocena sytuacji majątkowej spółki, a w szczególności nadzieja na przyszłe wpływy i zyski”.

Kolejną z przesłanek niezbędnych, aby pociągnąć piastunów organów spółek kapitałowych do odpowiedzialności cywilnoprawnej wobec spółki jest istnienie szkody po stronie spółki. Wobec braku definicji pojęcia szkody w k.s.h., zastosowanie znajdują reguły ogólne zawarte w k.c. Przez szkodę (majątkową) należy rozumieć różnicę między obecnym stanem majątkowym poszkodowanego a tym stanem, jaki by istniał, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (Opalski 2016). Istnienie szkody majątkowej stwierdza się za pomocą metody dyferencyjnej, „która polega na porównaniu stanu majątku poszkodowanego z chwili ustalania szkody ze stanem hipotetycznym, w jakim by się on znalazł, gdyby nie pojawiło się zdarzenie szkodzące” (Koch 2014). Przytoczone stanowisko znajduje potwierdzenie w orzecznictwie. W wyroku z dnia 29 kwietnia 2015 roku, sygn. akt I ACa 1141/14, Sąd Apelacyjny w Łodzi wskazał, że „szkoda to uszczerbek występujący w sferze interesów, zwłaszcza majątkowych, danego podmiotu, obejmujący różnicę między stanem istniejącym po jej wyrządzeniu a hipotetyczną sytuacją, która istniałaby, gdyby do niej nie doszło”. Również Sąd Najwyższy wskazał w wyroku z dnia 7 sierpnia 2003 roku, sygn. akt IV CKN 387/01, że „szkoda jest uszczerbkiem w prawnie chronionych dobrach wyrażającym się w różnicy między stanem dóbr jaki istniał i jaki mógłby się następnie wytworzyć w normalnej kolei rzeczy, a stanem jaki powstał na skutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy”. Osoby zobowiązane do naprawienia szkody powinny co do zasady zarówno wyrównać straty, które poniosła spółka (*damnum emergens*), jak i utracone przez nią korzyści (*lucrum cessans*) (Opalski 2016). Wreszcie należy wskazać, że warunkiem *sine qua non* pociągnięcia do odpowiedzialności piastuna organu spółki kapitałowej jest istnienie związku przyczynowego pomiędzy szkodą, a działaniem lub zaniechaniem piastuna.

Odpowiedzialność członków organów spółek kapitałowych wobec spółki na gruncie artykułów 198 i 350 k.s.h.

Członkowie organów spółek kapitałowych mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności w razie bezprawnego pobrania z majątku spółki na podstawie przepisów artykułu 198 oraz artykułu 350 k.s.h.

W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, zgodnie z artykułem 198 k.s.h. wspólnik, który wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki otrzymał wypłatę, obowiązany jest do jej zwrotu. Członkowie organów spółki, którzy ponoszą odpowiedzialność za dokonanie bezprawnej wypłaty, odpowiadają za jej zwrot spółce solidarnie z odbiorcą. W piśmiennictwie i judykaturze zgodnie przyjmuje się, że celem przytoczonej regulacji jest zapewnienie integralności majątku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, który co do zasady podlega ochronie cywilnej oraz karnej (Szajkowski, Tarska 2014).

Przesłankami bezprawności wypłaty w rozumieniu artykułu 198 k.s.h. jest jej sprzeczność z przepisami prawa lub postano-

wieniami umowy spółki. Przez pojęcie „wyłaty” należy rozumieć zarówno wyłaty pieniężne, jak również wszelkie „przesunięcia majątkowe dokonane z majątku spółki do majątku wspólnika” (Chomiuk 2018). Przesunięcie majątkowe można zakwalifikować jako bezprawne, jeżeli nie znajduje ono oparcia w przepisie prawa lub zgodnym z prawem zapisie umowy spółki (Chomiuk 2018). W wyroku z dnia 21 lutego 2006 roku, sygn. akt I ACa 629/05, Sąd Apelacyjny w Białymstoku wskazał, iż wspólnicy spółki kapitałowej są uprawnieni do uzyskania ze spółki tylko takich wypłat, które są przewidziane w przepisach k.s.h. W ocenie M. Rodzyńkiewicza, do wypłat dokonanych wbrew przepisom prawa można zaliczyć prowizję grynderską pobraną ze środków wpłaconych na pokrycie kapitału zakładowego zgodnie z artykułem 158 § 2 k.s.h., dopłatę zwróconą wbrew k.s.h. albo postanowieniami umowy spółki zgodnie z artykułem 179 w zw. z artykułem 178 § 1 zd. 2 k.s.h., zwrotów wspólnikom wartości wniesionych wkładów (*vide*: artykuł 189 § 1 k.s.h.), jakiegokolwiek wyłaty z majątku spółki potrzebnego do pokrycia kapitału zapasowego, wypłatę odsetek od wkładu lub udziału, wypłatę zysku przekraczającego limit określony w artykule 192 k.s.h., zapłatę na rzecz wspólnika za udziały własne spółki nabyte przez spółkę od wspólnika z naruszeniem artykułu 200 k.s.h., a także pobranie zaliczek na kwoty likwidacyjne wbrew artykułowi 286 § 1 k.s.h. (Rodzyńkiewicz 2014). Z kolei w ocenie R. Potrzeszcza i T. Siemiątkowskiego, okolicznością zwalniającą członków organów od odpowiedzialności nie jest fakt dokonania bezprawnej wyłaty na podstawie uchwały wspólników, bowiem priorytetowym zadaniem funkcjonariuszy spółki jest działanie w jej najlepszym interesie (Potrzeszcz, Siemiątkowski 2011).

Dokonanie wyłaty wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki powoduje obowiązek jej zwrotu. Odpowiedzialność spoczywa w pierwszej kolejności na wspólnikach, którzy daną wypłatę otrzymali. Członkowie zarządu, rady nadzorczej oraz komisji rewizyjnej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponoszą natomiast odpowiedzialność solidarną z odbiorcą wyłaty, co wynika *explicite* ze zdania drugiego artykułu 198 § 1 k.s.h. (Kidyba 2014). W świetle artykułu 366 k.c., spółka może żądać zwrotu wyłaty wyłącznie od odbiorcy wyłaty, tudzież tylko od członka organu spółki, bądź jednocześnie od wspólnika i członków organów odpowiedzialnych za wypłatę. Zaspokojenie spółki przez jednego z dłużników zwalnia pozostałych dłużników z tego obowiązku. Dłużnikowi, który zwrócił wpłatę dokonaną na rzecz wspólnika, przysługuje roszczenie regresowe w stosunku do pozostałych współdłużników (Chomiuk 2018). W tym kontekście na uwagę zasługuje wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 14 marca 2001 roku, sygn. akt I ACa 51/01, odnoszący się do analogicznych przepisów obowiązujących na gruncie k.h. W szczególności, sąd wskazał, że „odpowiedzialności członka zarządu na podstawie artykułu 192 § 1 k.h. nie uchyła okoliczność, iż została powzięta uchwała o zwrocie dopłat również tym wspólnikom, którzy ich nie wnieśli. Członek zarządu mógłby uniknąć tej odpowiedzialności, gdyby zaskarżył uchwałę na podstawie artykułu 240 § 1 i § 3 pkt 1 k.h. Skoro tego nie uczynił, ponosi solidarną odpowiedzialność ze wspólnikiem, który otrzymał wypłatę z naruszeniem prawa na podstawie artykułu 192 § 1 k.h.”.

Komentowana regulacja ma charakter bezwzględnie obowiązujący, na co wskazuje wprost § 3 artykułu 198 k.s.h. Należy przy-

jąć, że zwolnienie od odpowiedzialności jest niedopuszczalne ani *ex ante*, np. w postaci zawarcia odpowiednich zapisów umownych, ani *ex post*, np. poprzez zawarcie ugody lub zwolnienie z długu (Chomiuk 2018).

W przypadku spółki akcyjnej, zgodnie z artykułem 350 k.s.h. członkowie zarządu lub rady nadzorczej, którzy ponoszą odpowiedzialność za dokonanie jakiegokolwiek świadczeń sprzecznych z przepisami prawa albo postanowieniami statutu spółki na rzecz akcjonariuszy, odpowiadają za zwrot takich świadczeń solidarnie z ich odbiorcą. Na uwagę zasługuje fakt, że ustawodawca przewidział wyjątek od ogólnej zasady w sytuacji otrzymania przez akcjonariusza w dobrej wierze udziału w zysku. Takie rozwiązanie jest podyktowane brakiem więzi osobowej w standardowej spółce akcyjnej oraz brakiem uprawnienia do indywidualnej kontroli spółki przez akcjonariusza (Sołtyński, Mataczyński 2013). Zdaniem A. Kidyby, artykuł 350 k.s.h. obejmuje wszelkie świadczenia, zarówno pieniężne, takie jak zaliczki dywidendowe przy uprzywilejowaniu co do dywidendy na podstawie artykułu 353 § 5 k.s.h., czy też wyłaty wynagrodzenia za usługi spełnione na rzecz spółki, jeżeli wartość wypłat przekracza zwykłe wynagrodzenie przyjęte w obrocie, jak i niepieniężne, tj. zarówno dobra materialne, jak i niematerialne oraz usługi (Kidyba 2018). W piśmiennictwie podnosi się także, iż artykuł 350 k.s.h. nie dotyczy wypłat na rzecz uprawnionych ze świadectw założycielskich, obligacji lub świadectw użytkowych, gdyż odnosi się *on explicite* do akcjonariuszy (Siemiątkowski, Szczurowski 2015). Zgodnie z artykułami 6 i 7 KC w zw. z artykułem 2 k.s.h., ciężar wykazania złej wiary akcjonariusza spoczywa na spółce, która żąda zwrotu bezpodstawnie uzyskanego udziału zysku. Zła wiara akcjonariusza oznacza, że w momencie otrzymania świadczenia wiedział on albo przy dołożeniu należytej staranności powinien był wiedzieć, iż dokonywana na jego rzecz wypłata jest nienależna (Popiołek 2015). Ocena zachowania należytej staranności jest ściśle związana z rodzajem nieprawidłowości, która spowodowała bezprawność wypłaconego świadczenia (Siemiątkowski, Szczurowski 2015). Obowiązku zwrotu nie wyłącza natomiast okoliczność, że bezprawne świadczenie zostało dokonane na podstawie uchwały walnego zgromadzenia spółki (Kidyba 2018). W wyroku z dnia 31 października 2003 roku, sygn. akt I ACa 471/13, Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał natomiast, że akcjonariusz, który pozostaje w złej wierze nie jest zwolniony z obowiązku zwrotu świadczenia, jeśli jego wypłata odbywa się na podstawie niezaskarżonej uchwały walnego zgromadzenia, zaś podjęcie uchwały nie wyklucza, że dane świadczenie może być w świetle przepisów prawa albo postanowień statutu spółki nienależne. Akcjonariusz, który ma tego świadomość lub co najmniej powinien z tego zdawać sobie sprawę, jest w świetle artykułu 350 § 1 k.s.h. zobowiązany do zwrotu świadczenia.

W myśl komentowanej regulacji, członkowie organów spółki akcyjnej, którzy ponoszą odpowiedzialność za dokonanie nienależnych świadczeń na rzecz akcjonariuszy, odpowiadają solidarnie z odbiorcami. Zdaniem A. Opalskiego funkcjonariusze spółki akcyjnej ponoszą odpowiedzialność za „niedołożenie należytej, profesjonalnej staranności, co na zasadzie adekwatnego związku przyczynowego doprowadziło do bezprawnej wyłaty” (Opalski 2016). Odpowiedzialność obejmuje wszelkie działania i zaniechania, które przyczyniły się do dokonania bezprawnych wypłat. Członkowie zarządu ponoszą odpowiedzialność za wypłatę zaliczki na poczet dywidendy w za-

wyżonej kwocie, za transakcję z udziałowcem, która doprowadziła do ukrytej wypłaty, czy też za wykonanie wadliwej uchwały walnego zgromadzenia. Członkowie rady nadzorczej odpowiadają natomiast za zaniedbania w wykonywaniu nadzoru nad działaniami zarządu, które doprowadziły do bezprawnych wypłat (Opalski 2016). W ocenie M. Rodzynkiewicza, okoliczność, że akcjonariusz był w dobrej wierze nie wyłącza odpowiedzialności członków organów spółki, na których w dalszym ciągu ciąży odpowiedzialność solidarna za zwrot spółce bezprawnych świadczeń uzyskanych przez akcjonariusza (Rozdzynekiewicz 2014). Z kolei R. Pabis zwraca uwagę, że w przypadku spółki akcyjnej nie występuje posiłkowa odpowiedzialność pozostałych akcjonariuszy za zwrot świadczenia, jeżeli jego wyegzekwowanie od odbiorcy i odpowiedzialnych funkcjonariuszy spółki jest niemożliwe (Pabis 2018). Takie rozwiązanie jest podyktowane czysto kapitałowym charakterem spółki akcyjnej oraz potencjalnym rozproszeniem akcjonariatu często nieposiadającego bezpośredniej wiedzy dotyczącej spraw spółki (Pabis 2018). Na uwagę zasługuje pogląd wyrażony przez A. Szumańskiego, zgodnie z którym artykuł 350 § 1 k.s.h. nie wyłącza odpowiedzialności członków zarządu lub rady nadzorczej względem spółki na gruncie artykułu 483 § 1 k.s.h., a więc odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną spółce działaniem sprzecznym z prawem lub ze statutem, co jest podyktowane wyrównawczym charakterem odpowiedzialności przewidzianej w komentowanej regulacji, która nie obejmuje części szkody wyrządzonej spółce w ramach tzw. utraconego zysku (Szumański 2003).

Ustawodawca przewidział szczególne terminy przedawnienia roszczeń spółek kapitałowych powstałych z tytułu bezprawnych pobrań z majątku spółki. Zgodnie bowiem z artykułem 198 § 4 oraz artykułem 350 § 2 k.s.h., termin ten wynosi 3 lata począwszy od dnia otrzymania nieuprawnionej wypłaty bądź świadczenia. W piśmiennictwie wskazuje się, że jeżeli odbiorca był świadomy bezprawności świadczenia, ww. regulacje nie znajdują zastosowania i należy wówczas stosować zasady ogólne, *ergo* przyjąć, że termin przedawnienia wynosi 10 lat i winien być liczony od dnia, w którym odbiorca powinien zwrócić niezwłocznie po najbliższym możliwym dniu, w którym spółka wezwałaby go do spełnienia świadczenia (Siemiątkowski, Szczurowski 2015).

Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie wybranych zagadnień związanych z zasadami ponoszenia odpowiedzialności cywilnoprawnej piastunów organów spółek kapitałowych wobec spółki. Przeprowadzona analiza, poparta szeroko cytowanym orzecnictwem oraz wypowiedziami przedstawicieli doktryny prawa handlowego, wykazała odmiennosc poglądów dotyczących fundamentalnych zagadnień związanych z odpowiedzialnością funkcjonariuszy spółek kapitałowych wobec spółki. W świetle powyższego należy opowiedzieć się za wypowiedzianym w doktrynie poglądem wskazującym na potrzebę przeprowadzenia pogłębionej dyskusji na temat potencjalnej zmiany zasad odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów spółki, w tym ewentualności transpozycji na grunt prawa polskiego zasady biznesowej oceny sytuacji (Sołtysiński). Należy nadmienić, że zasada biznesowej oceny sytuacji wywodzi się z systemu *common law*, ale aktualnie jest wykorzystywana również w systemie *civil law*. Przykłady jej zastosowania moż-

na zaobserwować w Stanach Zjednoczonych, Australii, Niemczech, Austrii, Szwajcarii oraz Czechach (Ponta, Catana 2015). Zasada biznesowej oceny sytuacji została wykreowana przez judykaturę amerykańską, po raz pierwszy użył jej *Supreme Court* w Luizjanie (USA) w 1829 roku, w sprawie *Percy v. Millaudon*. Zasada biznesowej oceny sytuacji w ujęciu amerykańskim opiera się na domniemaniu, że osoba zarządzająca spółką przy wykonywaniu swoich obowiązków działała z odpowiednim rozeznaniem, w dobrej wierze i z uczciwym przekonaniem, że przedsięwzięte czynności były w interesie spółki i jej wspólników, a jednocześnie nie miała ona osobistego interesu w prowadzonym w imieniu spółki przedsięwzięciu. W celu obalenia ochrony wynikającej z omawianej zasady powód musi wzruszyć co najmniej jedno z tych domniemań. Tylko w takiej sytuacji sąd bada daną decyzję biznesową od strony merytorycznej, pod kątem grożącej piastunowi organu odpowiedzialności (Black, Cheffins 2008).

K. Oplustil stwierdził, że *de lege ferenda* należy postulować wprowadzenie do prawa polskiego przepisu, który stanowiłby kodyfikację zasady biznesowej oceny sytuacji chroniącej członków organów kierowniczych przed odpowiedzialnością za szkody wywołane ich błędnymi decyzjami menedżerskimi, jeżeli w chwili ich podejmowania zachowanie tych funkcjonariuszy odpowiadało pewnym ustawowym standardom. A. Opalski i K. Oplustil stwierdzili także, iż „*de lege ferenda* należy się opowiedzieć, z jednej strony, za modyfikacją artykułu 293 i artykułu 483 k.s.h. w kierunku wyraźnego przesądzenia odpowiedzialności piastunów z tytułu niedołożenia należytej staranności, z drugiej zaś strony – za ograniczeniem ich odpowiedzialności w warunkach działania w granicach ryzyka gospodarczego (konceptcja biznesowej oceny sytuacji)” (Oplustil 2010).

Wspomniana zasada została recypowana w wielu krajach europejskich, co również powinno motywować do podjęcia analizy prawnooporównawczej w celu sformułowania precyzyjnych i skutecznych zasad odpowiedzialności funkcjonariuszy spółek, zgodnie z zasadami prawidłowej legislacji, co w konsekwencji przyczyni się do wzmocnienia pozycji piastunów organów spółek kapitałowych przyznając im większą swobodę działania i możliwość podejmowania ryzyka biznesowego pod warunkiem, że ich działania będą czynić zadość ustawowo narzuconym wymaganiom wyznaczającym ramy ich działalności.

Bibliografia

1. Bilewska K., (2014) *Dochodzenie roszczeń spółki kapitałowej przez jej wspólników (actio pro socio)*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
2. Black B., Cheffins B., (2008) *Comparative Analysis on Legal Regulation of the Liability of Members of the Management Organs of Companies*, ECGI Working Paper.
3. Chomiuk M., (2018) *Komentarz do art. 198 [w:] Jara Z. (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
4. Giezek J., Wnuk D., (1994), *Odpowiedzialność cywilna i karna w spółkach prawa handlowego: komentarz i przegląd orzecnictwa*, Warszawa: Wydawnictwo „Profi”.
5. Kidyba A., (2009) *Spółka z o. o. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
6. Kidyba A., (2016) *Komentarz do art. 293 [w:] Kidyba A., (red.), Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
7. Koch A., (2016) *Komentarz do art. 361 [w:] Gutowski M., (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449¹¹*, Warszawa: Wyd. C.H. Beck.

8. Litwińska-Werner M., (2007) *Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Wyd. 3*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
9. Opalski A., (2016) *Komentarz do art. 483 [w:] Opalski A., (red.), Kodeks spółek handlowych. Tom III B. Spółka akcyjna. Komentarz art. 393-490*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
10. Oplustil K., (2010) *Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
11. Piniór P., (2016) *Odpowiedzialność cywilna członków organów i likwidatorów [w:] Kidyba A., (red.), Meritum. Prawo spółek*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
12. Ponta A., Catana R., (2015) *The business judgement rule and its reception in European countries*, „The Macrotheme Review” nr 4.
13. Popiołek W., (2008) *Komentarz do art. 293 [w:] Pyziół W., (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
14. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2009 r., sygn. akt II KK 283/08.
15. Rodzynkiewicz M., (2014) *Komentarz do art. 293 [w:] Rodzynkiewicz M., Kodeks spółek handlowych. Komentarz, wyd. VI*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
16. Romanowski M., (2012) *Spółka nie jest domkiem z bajki Fredry*, „Rzeczpospolita” z 7.09.2012 r.
17. Szczurowski T., (2018) *Komentarz do art. 293 [w:] Jara Z., (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
18. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 sierpnia 2011 r., sygn. akt I ACa 54/11.
19. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1993 r., sygn. akt III CRN 77/93.
20. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 2003 r., sygn. akt IV CKN 387/01.
21. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2006 r., sygn. akt V CSK 128/05.
22. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2015 r., sygn. akt II UK 167/14.
23. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. akt I ACa 1141/14.
24. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 10 maja 2017 r., sygn. akt III AUa 852/16.